پژوهش در حیطه کودکان استثنایی۶/ سال دوم ، شماره ۴/ زمستان۱۳۸۱/۴۴۰-۴۲۳
Research on Exceptional Children, Winter 2002, Vol.6, No4,423-440

مقایسهٔ رشد اجتماعی واختلالات رفتاری دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار و غیر ورزشکار در شهر تهران

زهرا کارگر، دکتر سیده منور یزدی**، دکتر ابوالقاسم مهری نژاد****

(دریافت: ۸۰/۱۲/۱۲ تجدید نظر: ۸۱/۵/۵ پذیرش: ۸۱/۹/۲۰)

چکیده

هدف از تحقیق حاضر یافتن پاسخی برای این دوپرسش بود: ۱- آیا بین رشد اجتماعی کودکان کم توان ذهنی ورزشکار و غیر ورزشکار تفاوت وجود دارد ؟ ۲- آیا بین اختلالات رفتاری کودکان کم توان ذهنی ورزشکار و غیر ورزشکار تفاوت وجود دارد ؟ آزمودنی‌های این پژوهش متشکل از ۴۵ دانش آموز کم توان ذهنی آموزش پذیر گروه ورزشکار (۴۲ پسر و ۳ دختر) و ۴۵ دانش آموز کم‌توان ذهنی آموزش پذیر گروه غیر ورزشکار (۴۲ پسر و۳ دختر) مدارس استثنایی ابتدایی و راهنمایی شهر تهران بودند که گروه اصلی به طور هدفمند و گروه غیر ورزشکار با استفاده از روش همتاسازی در همان مدارس انتخاب شدند . ابزار به کار گرفته شده مقیاس بلوغ اجتماعی واینلند VSMS-V و فرم معلم پرسشنامهٔ ۳۰ سؤالی راتر بود. نتایج حاصل از یافته های آماری نشان داد که به طور کلی بین رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار و غیر ورزشکار تفاوت معناداری وجود دارد . به علاوه افراد ورزشکار با توجه به بالا بودن رشد اجتماعی به نسبت اختلالات رفتاری پایین‌تری دارند، در حالی که دانش‌آموزان کم توان ذهنی غیر ورزشکار رشد اجتماعی پایین و اختلالات رفتاری بالایی دارند، یعنی فعالیت ورزشی رابطهٔ معکوسی با اختلالات رفتاری دارد.

واژه‌های کلیدی : *کم‌توان ذهنی، ورزش ، رشد اجتماعی ، اختلالات رفتاری*

* کارشناس ارشد روان‌شناسی Email: zahrakaregar@Yahoo.com
** استادیار دانشگاه الزهراء (س)
*** استادیار دانشگاه آزاد اسلامی

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

مقدمه

نقش حرکت در زندگی کودکان قابل توجه است، زیرا رشد و تکامل کودک با پیچیدگی های حرکتی او ارتباط مستقیم دارد . هر چه انسان تکامل می‌یابد، توانایی حرکتی او بیشتر می‌شود . حرکت برا ئ هر کودکی لذت بخش است و انجام مهارت‌های حرکتی برای وی اطمینان بخش می‌باشد. وقتی کودک مهارت های حرکتی را یاد می‌گیرد عوامل زیادی مانند شناخت، رشد بدنی، آمادگی، مهارت های پیش نیاز، تنوع سطوح مهارت، انگیزه و هدف می تواند موجب تسهیل یا بازداری در امر یادگیری شوند. بنابر این لازم است هر چه بیشتر در زمینهٔ نقش سازندهٔ حرکت و ورزش تحقیق شود تا علاوه بر اطمینان از حیطهٔ اثر گذاری آن بر کودکان استثنایی خصوصاً کودکان کم‌توان ذهنی، موقعیت تعامل با همسالان را که برای رشد توانایی اجتماعی شدن و احساس هویت مهم است فراهم کند (محمد اسماعیل ، ۱۳۷۷).

در مورد اهمیت ورزش وحرکت درکودکان کم‌توان ذهنی تحقیقات مختلفی انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود : در یک بررسی که توسط کلر و همکاران (۱۹۸۳) در آمریکا به انجام رسید، معلوم شد که مهارت‌های حرکتی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر در اثر ورزش به صورت چشم گیری افزایش پیدا کرده است .

تحقیق دیگری توسط کلر – پیکر و همکاران (۱۹۹۰) انجام شده است که نتایج آن نشان داد ورزش تأثیر بسزایی در مهارت‌های حرکتی و اجتماعی آن‌ها دارد. پژوهشی در سال ۱۹۸۷ در زمینهٔ تأثیر برنامه‌های ورزشی بر جوانان دچار نقص ذهنی در آمریکا انجام گرفت. این برنامه در سه مرحله اجرا شد و نتایج آن حاکی است که دانش‌آموزان از نظر رشد اجتماعی در سطح بالاتری قرار گرفتند.

تحقیقی دیگر توسط بوسول و آربو گاست (۱۹۸۸) انجام شد که نتایج آن نشان می‌دهد دانش‌آموزان کم توان‌ذ هنی در انجام حرکات ورزشی از نظر فیزیکی موفقیت بیشتری به دست می‌آورند و انتظارات محققان حاضر در این رابطه به طور چشمگیری مثبت بوده است.کلر و کپ (۱۹۹۰) طی پژوهشی در زمینهٔ مهارت های اجتماعی در کودکان

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

پیش‌دبستانی دارای تأخیر در رشد نشان دادند که کودکان کم‌توان ذهنی از نظر تعامل اجتماعی مشکل بیشتری دارند و کمتر در فعالیت‌های اجتماعی شرکت می‌کنند اما از طریق حرکات و فعالیت‌های ورزشی می‌توانند تا سطح بالاتری پیش بروند.

پژوهشی که جعفری (۱۳۷۸) در مورد نقش ورزش در رشد اجتماعی دانش‌آموزان نابینا وکم بینا انجام داد آشکار ساخت که دانش آموزان ورزشکار در مقابل غیر ورزشکار عملکرد بالایی دارند و این امر در رشد اجتماعی آن‌ها علی‌رغم مشکل بینایی تأثیر گذارده است. پژوهش منصوری (۱۳۷۸) حاکی از این است که مهارت‌های ورزشی عملکرد دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی را بالا می‌برد و این تغییر در رشد اجتماعی – عاطفی و مهارت‌های رفتاری آنان تأثیر می‌گذارد .

نتایج پژوهش های دیگر نیز بیانگر همین تأثیر است. هرچند که در مقابل نتایج ذکر شده، تحقیقی در زمینهٔ تأثیر برنامهٔ ورزشی بر کودکان کم‌توان ذهنی عمیق انجام نگرفته ، و نتایجی در مورد تأثیر ورزش بر رشد اجتماعی دانش آموزان کم توان ذهنی عمیق گزارش نشده است (براندیگ و همکاران ، ۱۹۹۰).

با استناد به نتایج حاصل از تحقیقات در مورد تأثیر ورزش بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم توان ذهنی، بسیاری از روان‌شناسان و متخصصان علوم تربیتی درشکل‌گیری شخصیت و رشد اجتماعی از فعالیت های ورزشی و بازی‌ها نام می برند که باعث اصلاح رفتار افراد و همچنین رشد اجتماعی و سازگار ی کودکان با اجتماع، موفقیت در انجام امور شغلی و کاردانی و ابتکار آن‌ها در آینده می‌شوند(کاپلان و سادوک ،۱۹۹۴، ترجمهٔ پورافکاری، ۱۳۷۷).

به طور کلی با توجه به تحقیقات حاضر به نظر می‌رسد که در زمینهٔ رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر و تأثیر ورزش روی آن‌ها بررسی زیادی صورت نگرفته است. تحقیقات نیز حاکی از پایین بودن رشد اجتماعی این کودکان می‌باشد. این حیطه هنوز به تحقیقات بیشتری نیازمند است تا در رشد اجتماعی دانش‌آموزان‌کم‌توان ذهنی آموزش پذیر مفید واقع شود.

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

هدف از این پژوهش بررسی تأثیر تربیت بدنی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان‌ذهنی آموزش پذیر بود که بدین منظورگروه ورزشکار با گروه غیر ورزشکار مقایسه شدند تا بتوان با استفاده از نتایج آن به شناخت هر چه بیشتر این دانش‌آموزان و تلاش در جهت جبران ضعف آنان پرداخت . همچنین شاید بتوان بر اساس این تحقیق به راه‌هایی دست یافت که به طراحی هر چه بیشتر و بهتر روش‌هایی برای بالا بردن سطح اجتماعی این کودکان منتهی گردد و در نهایت با فراهم کردن شرایط مطلوب برای این دسته از کودکان بتوان توانایی و مهارت های اجتماعی آن‌ها را بالا برد. لذا اهداف این پژوهش عبارت است از:

- شناسایی نقش تربیت بدنی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر
- شناسایی نقش تربیت بدنی در اختلالات رفتاری دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر

در این پژوهش دو فرضیهٔ اصلی (۸ فرضیهٔ فرعی) به شرح زیر مطرح شده است :

۱- رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیر ورزشکار است .

۱-۱ خودیاری عمومی‌دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیرورزشکار است .

۱-۲ خودیاری در غذا خوردن دانش‌آموزان کم توان‌ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم‌توان‌ذهنی غیر ورزشکار است .

۱-۳ خودیاری در لباس پوشیدن دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش آموز کم‌توان ذهنی غیرورزشکار است .

۱-۴ خودرهبری دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیرورزشکار است.

۱-۵ توانایی شغلی دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیرورزشکار است .

۱-۶ ارتباط با دیگران در دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

کم‌توان ذهنی غیرورزشکار است.

۱-۷ تحرک بدنی دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیر ورزشکار است .

۱-۸ اجتماعی شدن دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیرورزشکار است .

۲- میان دانش‌آموزان کم توان ذهنی آموزش پذیر ورزشکار و غیرورزشکار از نظر اختلالات رفتاری تفاوت وجود دارد .

تعریف مفاهیم

کودکان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر [1]:

افرادی با هوشبهر بین ۵۱-۷۰ که مشکلاتی در سازگاری دارند.(میلانی فر ، ۱۳۷۴)

کودکان کم‌توان‌ذهنی آموزش پذیر در پژوهش حاضر، کودکان ۱۰-۱۵ ساله‌ای بودند که در مدارس عقب ماندهٔ ذهنی تهران در سال تحصیلی ۸۰-۷۹ در مقاطع ابتدایی و راهنمایی تحصیل می‌کردند.

رشد اجتماعی [2]

کارآیی یا میزانی که فرد بتواند به معیارهای استقلال شخصی و مسئولیت اجتماعی مورد انتظار گروه سنی و فرهنگی خود دست یابد (گروسمن،۱۹۹۴).

رشد اجتماعی در پژوهش حاضر برابر با نمره‌ای بود که بر اساس تکمیل پرسشنامهٔ رشد اجتماعی واینلند توسط کودکان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر به دست آمد.

تربیت بدنی [3]

منظور از تربیت بدنی در پژوهش حاضر عبارت بود از انجام یا عدم انجام فعالیت‌های ورزشی فوق برنامه در باشگاه‌های بیرون مدرسه.

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

مهارت‌های اجتماعی

توانایی ایجاد ارتباط متقابل با دیگران در زمینهٔ اجتماعی خاص به طریقی که در عرصهٔ جامعه قابل قبول یا ارزشمند باشد و در عین حال برای شخص سودمند یا برای دیگران نافع باشد (رهنما ، ۱۳۷۴).

اختلال سلوک

بر اساس DSM-IV اختلال سلوک به صورت زیر تعریف شده است :

اختلال سلوک یکی از اختلالات مهم دوران کودکی است که وجه مشخصهٔ آن عبارت است از عدم رعایت مکرر و مداوم حقوق دیگران یا تخطی مکرر و مداوم از هنجارها و قواعد اجتماعی.

روش

الف) آزمودنی‌ها

جامعهٔ آماری پژوهش حاضر شامل کلیهٔ دانش‌آموزان دختر و پسر کم‌توان ذهنی آموزش پذیر بودکه در مدارس استثنایی دورهٔ ابتدایی و راهنمایی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۰-۷۹ تحصیل می‌کردند. در این پژوهش دو گروه نمونه مورد مطالعه قرارگرفتند:

۱- دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر گروه ورزشکار.

۲- دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر گروه غیرورزشکار(جدول یک).

در این پژوهش از روش پس رویدادی - مقایسه ای استفاده شده است، زیرا امکان بررسی تأثیر تربیت بدنی در رشد اجتماعی کم توان ذهنی آموزش پذیر مقدور نبود برای انتخاب گروه اصلی (ورزشکار) از کلیهٔ مدارس استثنایی شهر تهران در پایه‌های تحصیلی ابتدایی و راهنمایی استفاده شده است. هر دو گر وه در حد امکان از نظر متغیرهای سن، سواد والدین، شغل والدین و همچنین طبقهٔ اجتماعی و هوش کنترل شدند از نظر هوش همه در سطح کم توان ذهنی آموزش پذیر و هوشبهر بین ۷۰-۵۵ قرار داشتند. از نظر سنی هر دو گروه ۱۰ تا ۲۰ ساله بودند که ۳۶ نفر آن‌ها در مقطع ابتدایی و ۴۴ نفر در مقطع

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

راهنمایی تحصیل می‌کردند. همچنین از نظر متغیر جنس، ۸۴ نفرپسر و ۶ نفر دختر بودند. در هردو گروه، سواد والدین بین سیکل تا لیسانس بود. همچنین اکثر مادران خانه دار بودند و پدران شغل های آزاد و کارگری داشتند و هر دو گروه در طبقهٔ متوسط و ضعیف اجتماع قرارداشتند .

ب) ابزار پژوهش و روش اجرا

در این پژوهش به منظور ارزیابی میزان سطح رشد اجتماعی دانش‌آموزان از آزمون بلوغ اجتماعی واینلند استفاده شد. همچنین برای ارزیابی اختلالات رفتاری دانش‌آموزان از آزمون راتر فرم معلم استفاده گردید.

آزمون واینلند شامل ۱۱۷ سؤال است که بر اساس گروه‌های یکساله تقسیم شده‌اند و در هر پرسش اطلاعات مورد نیاز نه از طریق موقعیت های آزمون بلکه از راه مصاحبه با خود آزمودنی، والدین یا معلمین به‌دست می‌آید. اسا س مقیاس بر این امر استوار است که فرد در زندگی روزمره توانایی انجام چه کارهایی را دارد این آزمون ابزاری است که جنبه‌های با اهمیتی از رفتار سازشی انسان مانند مهارت‌های ارتباطی ، مهارت‌های زندگی روزمره، اجتماعی شدن، مهارت‌های حرکتی به طور کلی، خودیاری عمومی، خودیاری در غذا خوردن، خودیاری در لباس پوشیدن، خود رهبری، اشتغال و ارتباط با دیگران و تحرک بدنی و اجتماعی شدن را می‌سنجد. با استفاده از نمرهٔ کل و مراجعه به جدول آزمون نمره سن بلوغ اجتماعی استخراج می‌گردد و سپس با بهره‌گیری از فرمول، بلوغ اجتماعی برای هرفرد نمونه محاسبه می‌شود. این مقیاس توسط دال (۱۹۵۳) تهیه گردیده است . براهنی و اخوت مقیاس بلوغ اجتماعی واینلند را ترجمه کردند و از آن در پرورشگاه‌های تهران استفاده کردند و در مورد یک نمونهٔ متشکل از ۳۶۰ آزمودنی در سنین تولد تا ۱۸ سال و ۱۱ ماه در استان کرمان این آزمون را هنجاریابی کردند (به نقل از قامت بلند ،۱۳۷۶). این پرسشنامه مجدداً توسط مهرجهانیان روی دختران و پسران مدارس عادی و استثنایی و کودکان ۳-۵ ساله کودکستانی شیراز هنجاریابی شد. مقیاس واینلند در تحقیقات خارج و داخل کشور مورد استفاده قرار گرفته و در هر تحقیق به اقتضای شرایط اعتبار آن تعیین شده است.

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

ضریب پایایی آن در خارج از کشور ۹۲٪ گزارش شده است (مجموعه تحقیقات پژوهشکده کودکان استثنایی، ۱۳۷۶).

پرسشنامهٔ راتر شامل ۲۶ عبارت و ۴ سؤال اضافی است. معلم در هر یک از ۲۶ عبارت یکی از گزینه‌های «درست نیست» با نمرهٔ معادل صفر، «تا حدودی درست است» با نمرهٔ معادل یک و «کاملاً درست است» با نمره‌ای معادل دو را انتخاب می‌کند . نقطهٔ برش مقیاس ۹ می باشد و کودکانی که نمرهٔ ۹ یا بیشتر می گیرند به عنوان کودکان دارای اختلال رفتاری عاطفی شناخته می‌شوند .این پرسشنامه توسط راتر روی ۹۱ نفرهنجاریابی شده و ضرایب روایی آن بین ۰/۸۵-۰/۸۹ گزارش شده است (به نقل از فروغ الدین ،۱۳۷۲).

همان‌طور که در جدول ۱ نشان داده شده است، در مطالعهٔ حاضر ۹۰ نفر از دانش‌آموزان مدارس کودکان استثنایی شرکت کرده بودند که از این تعداد ۴۵ نفر (۵۰ درصد) دانش‌آموزان ورزشکار و ۴۵ نفر (۵۰ درصد) دانش‌آموزان غیر ورزشکار بودند . هر گروه متشکل از ۳ دختر و ۴۲ پسر بود و در مجموع ۸۴ پسر (۹۳/۳ درصد) و ۶ دختر(۱۳/۳ درصد) در این مطالعه شرکت داشتند.

جدول ۱- فراوانی و درصد جنسیت گروه نمونه

جنسیت / گروه	پسر		دختر		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
ورزشکار	۴۲	۹۳/۳	۳	۶/۶	۴۵	٪۵۰
غیرورزشکار	۴۲	۹۳/۳	۳	۶/۶	۴۵	٪۵۰
کل	۸۴	۹۳/۳	۶	۶/۶	۹۰	٪۱۰۰

۱۱/۱۱ درصد دانش آموزان ورزشکار و غیر ورزشکار در سن ۱۲-۱۰ سال بودند و ۲۰ درصد در سن ۱۵-۱۳ سال و ۵۳/۳ درصد در سن ۱۶تا ۱۸ سال و ۱۵/۵ درصد در سن ۲۰-۱۹ سال قرار داشتند (جدول ۲).

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

جدول ۲ – فراوانی و درصد بر حسب گروه‌های سنی

طبقات سنی / اعضای گروه	۱۰تا۱۲سال		۱۳تا۱۵سال		۱۶تا۱۸سال		۱۹تا۲۰سال	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
گروه ورزشکار	۵	۱۱/۱۱	۹	۲۰	۲۴	۵۳/۳	۷	۱۵/۵
گروه غیرورزشکار	۵	۱۱/۱۱	۹	۲۰	۲۴	۵۳/۳	۷	۱۵/۵
کل	۱۰	۱۱/۱۱	۱۸	۲۰	۴۸	۵۳/۳	۱۴	۱۵/۵

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌گردد، فعالیت های ورزش بدنسازی و فوتبال بیشترین فعالیت ورزشی شرکت کنندگان را به خود اختصاص داده است (به ترتیب ۳۷/۷ و ۳۳/۳درصد) همچنین بیشتر دانش آموزان یکسال سابقهٔ ورزشی داشته‌اند و در این مورد هم بدنسازی و فوتبال بیشترین درصد شرکت کنندگان را دار بوده است.

جدول۳- فراوانی و درصد دانش‌آموزان شرکت کننده در فعالیت‌های مختلف فوق برنامه

نوع فعالیت / سابقهٔ فعالیت	شنا		بدنسازی		بسکتبال		تکواندو		فوتبال		کشتی	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
یکسال	۶	۱۳/۳	۱۱	۲۴/۴	۱	۲/۲۲	۱	۲/۲۲	۸	۱۷/۷	—	—
دوسال	۳	۶/۶	۶	۱۳/۳	—	—	—	—	۷	۱۵/۵	۲	۴/۴
کل	۹	۲۰	۱۷	۳۷/۷	۱	۲/۲۲	۱	۲/۲۲	۱۵	۳۳/۳	۲	۴/۴

یافته‌ها

داده‌های جمع آوری شده با استفاده از روش‌های آماری مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند . گزارش نتایج این تجزیه و تحلیل‌ها در این بخش ارائه می‌شود :

فرضیهٔ ۱ : رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم توان ذهنی ورزشکار بیشتر از دانش‌آموزان کم توان ذهنی غیر ورزشکار است . نتایج حاصل از آزمون این فرضیه در جدول ۴ نشان داده شده است .

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

جدول ۵- میانگین و انحراف استاندارد در نمرات مقیاس‌های هشت گانهٔ رشد اجتماعی واینلند مربوط به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر ورزشکار و غیر ورزشکار

مقیاس ها	گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد	t
خودیاری عمومی	ورزشکار	۴۵	۱۲	۳/۸	۰/۵۶	۴/۳۱
	غیرورزشکار	۴۵	۸/۷	۲/۵	۰/۳۷	**
خودیاری در غذاخوردن	ورزشکار	۴۵	۷	۲/۲	۰/۳۲	۰/۵۲
	غیرورزشکار	۴۵	۷	۲/۷	۰/۳۹	
خودیاری در لباس پوشیدن	ورزشکار	۴۵	۸/۵	۲/۴	۰/۳۵	۱/۰۵
	غیرورزشکار	۴۵	۸	۲/۸	۰/۴۱	
خودرهبری	ورزشکار	۴۵	۵/۴	۲	۰/۲۸	۲/۶۷
	غیرورزشکار	۴۵	۴/۲	۲/۱	۰/۳۱	**
توانایی شغلی	ورزشکار	۴۵	۵/۴	۲/۲	۰/۳۳	۴/۱۲
	غیرورزشکار	۴۵	۳/۴	۲/۳	۰/۳۳	**
ارتباط با دیگران	ورزشکار	۴۵	۸/۹	۱/۸	۰/۲۶	۲/۶۱
	غیرورزشکار	۴۵	۷	۲	۰/۲۸	*
تحرک بدنی	ورزشکار	۴۵	۶/۱	۱/۷	۰/۲۴	۵/۴۱
	غیرورزشکار	۴۵	۵/۱	۲	۰/۳۰	**
اجتماعی شدن	ورزشکار	۴۵	۷/۸	۱/۵	۰/۲۲	۲/۶۳
	غیرورزشکار	۴۵	۶	۱/۶	۰/۲۴	*

df=۸۸ * p<۰/۰۱ ** p< ۰/۰۰۱

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌گردد،t به دست آمده مربوط به خودیاری عمومی و خود رهبری و توانایی شغلیٰ و تحرک بدنی در گروه ورزشکار و غیر ورزشکار در سطح آماری ۰/۰۰۱ > P معنا دار است، حال آنکه میانگین نمرات دو گروه در مقیاس خودیاری در غذا خوردن و لباس پوشیدن تفاوت قابل توجهی ندارند اما در مقیاس‌های ارتباط با دیگران و اجتماعی شدن در سطح مورد نظر (۰/۰۱ > P) معنادارهستند..

فرضیهٔ ۲- بین دانش‌آموزان کم توان ذهنی آموزش پذیر ورزشکار و غیر ورزشکار از نظر

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

اختلالات رفتاری تفاوت وجود دارد. نتایج حاصل از این فرضیه در جدول ۶ درج شده است .

جدول ۶- نتایج آزمون t در مورد اختلالات رفتاری آزمون راتر دو گروه

گروه	تعداد	میانگین	واریانس	درجه آزادی	P	t
ورزشکار	۴۵	۹	۳۲/۷	۸۸	۰/۱۵۶	۲/۶۶
غیرورزشکار	۴۵	۱۱	۴۴	۸۶	۰/۱۵۶	

همان طور که در جدول ۶ مشاهده می‌گردد،t به دست آمده دررابطه با مقایسهٔ اختلالات رفتاری دو گروه از سطح آماری مورد نظر (P < ۰/۰۵) کوچک‌تر است،لذا فرضیهٔ صفر تأیید می‌شود. بدین‌ترتیب در نمرات اختلالات سلوکی دو گروه تفاوت معناداری وجود ندارد.

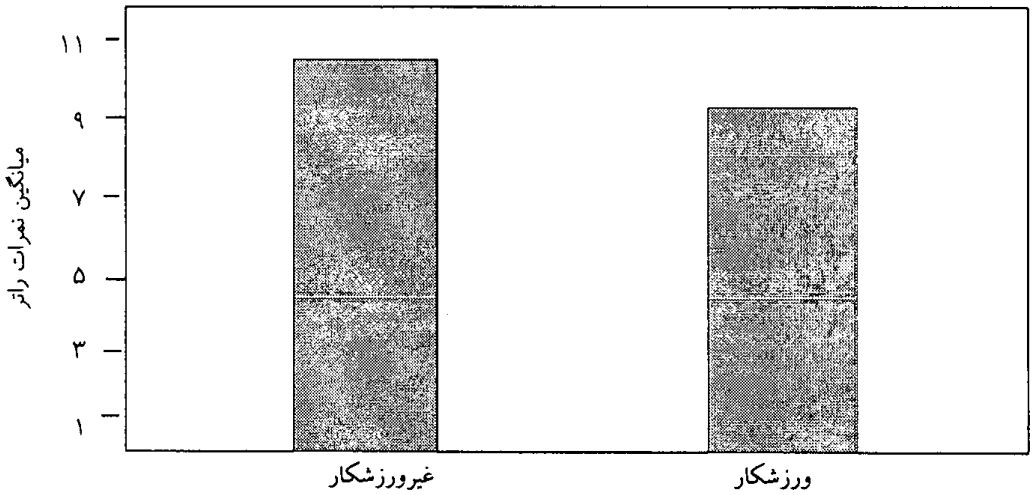

نمودار۳- میانگین نمره‌های آزمودنی ها ی کم‌توان ذهنی ورزشکار و غیر ورزشکار در آزمون راتر

مقایسهٔ میانگین نمرهٔ آزمودنی‌های کم توان ذهنی ورزشکار و غیرورزشکار در نمودار۳، این تفاوت را نشان می‌دهد.

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

جدول ۷–ضریب همبستگی پیرسون بین نمرات رشد اجتماعی و نمرات اختلالات رفتاری به تفکیک گروه‌ها

گروه	نمرات رشداجتماعی	نمرات راتر	P	جمع
ورزشکار	۴۱/۳	۹	۰/۰۳	۰/۳۲*
غیرورزشکار	۲۸/۵	۱۱	۰/۲۹	۰/۱۶

* P<۰/ ۰۵

یافته‌های مندرج در جدول فوق مبین مقداری همبستگی بین نمرات رشد اجتماعی و نمرات راتر در سطح p<۰/۰۵ است. با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که بین نمرات دو گروه همبستگی منفی وجود دارد. به عبارت دیگر افراد ورزشکار با توجه به بالا بودن رشد اجتماعی به همان اندازه اختلالات رفتاری پایین‌تری داشته‌اند، در حالی که دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیرورزشکار رشد اجتماعی پایین و اختلالات رفتاری بالاتری داشته‌اند . بنابراین تربیت بدنی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان اثر مثبت داشته است یعنی فعالیت ورزشی رابطهٔ معکوس با اختلالات رفتاری دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

همان طورکه ملاحظه شد ، بالاترین سن بلوغ اجتماعی برای دانش‌آموزان ورزشکار ۱۶ سال و برای دانش‌آموزان غیرورزشکار ۱۲ سال بود و بیشترین تعداد بین ۹-۴ سال قرار داشتند. بیشترین تعداد دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی غیرورزشکار دارای سن اجتماعی ۴ تا ۵ سال بودند که این موضوع نشانگر پایین بودن سن بلوغ اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر غیرورزشکار است . از طرف دیگر، بالاترین بهرهٔ اجتماعی دانش‌آموزان ورزشکار ۸۴ و غیرورزشکار ۶۹ بوده است. دانش آموزان ورزشکار با بهره بلوغ اجتماعی ۳۸-۳۴، بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. بنابر این می‌توان نتیجه گرفت که دانش‌آموزان‌کم‌توان ذهنی غیر ورزشکار در مقایسه با گروه ورزشکار از ضعف رشد اجتماعی چشم گیری برخوردارند. البته با بررسی منحنی‌های سن بلوغ اجتماعی (نمودار۱) و بهرهٔ بلوغ اجتماعی (نمودار ۲) دانش آموزان ورزشکار و غیرورزشکار هم می‌توان به نتایج مشابهی رسید .

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

همچنین مقایسهٔ میانگین نمرات سن بلوغ اجتماعی و بهرهٔ اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر ورزشکار و غیرورزشکار(جدول۴) نشان می‌دهد که دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر ورزشکار از نظر سن اجتماعی و بهرهٔ اجتماعی نسبت به گروه غیرورزشکار در سطح بالاتری عمل نموده‌اند. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت که ورزش به عنوان یک عامل فرهنگی در روند اجتماعی شدن انسان‌ها اثرگذار است، وبخصوص تربیت بدنی سهم مهمی‌در تربیت جسمی، ذهنی و اجتماعی افراد عقب مانده دارد و فرصت مناسبی را فراهم می‌کند تا افراد متناسب با استعداد خود به‌موفقیت و پیشرفت دست یابند.

مندرجات جدول ۵ میانگین نمرات مقیاس های فرعی رشد اجتماعی گروه ورزشکار و غیرورزشکار را نشان می‌دهد. بین میانگین نمرات در مقیاس‌های خودیاری عمومی و خودرهبری تفاوت وجود دارد و میان توانایی شغلی و ارتباط با دیگران و تحرک بدنی و اجتماعی شدن در دو گروه ورزشکار و غیر ورزشکار تفاوت معنا دار است بنابراین همان‌طور که قبلاً بیان گردید، ورزش ابزار مهمی در تربیت جسمی، ذهنی و اجتماعی افراد است. اما به استثنای خودیاری در غذا خوردن و خودیاری در لباس پوشیدن، در سایر مقیاس‌ها، میانگین نمرهٔ رشد اجتماعی گروه ورزشکار بیشتر از گروه غیر ورزشکار است که این امر نشان می‌دهد دو حیطهٔ مذکور هیچ گونه ارتباطی با تربیت بدنی افراد نمونه ندارد .

فرضیهٔ ۱ (تأثیر تربیت بدنی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر ورزشکار و غیر ورزشکار) طبق نتایج جدول ۴ تأیید شد. فاصلهٔ قابل توجه بین میانگین‌های نمرات سن اجتماعی و بهرهٔ اجتماعی مؤید ضعف این دانش‌آموزان است.. نتایج حاصل از این پژوهش با پژوهش‌های کلر و همکاران (۱۹۸۴) ، پیکر (۱۹۸۳)، بروندیگ و همکاران (۱۹۹۰)، بوسول و همکاران(۱۹۸۸) ، دبلیون و کاتلین (۱۹۸۸) ، منصوری (۱۳۷۶) و جعفری (۱۳۷۸) ، همخوانی دارد .

مقایسهٔ دانش‌آموزان کم توان ذهنی آموزش پذیر ورزشکار با غیر ورزشکار از نظر اختلالات رفتاری (جدول ۶)، مشخص نمود که میانگین دانش‌آموزان کم‌توان‌ذهنی ورزشکار نسبت به دانش‌آموزان کم‌توان‌ذهنی غیر ورزشکار پایین‌تر است. از آنجا که نقطهٔ برش

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

اختلالات رفتاری مقیاس ۹ می باشد و کودکانی که نمرهٔ ۹ یا بیشتر می‌گیرند به عنوان کودکان دارای اختلال شناخته می‌شوند، بنابر این دانش‌آموزان ورزشکار از نظر اختلالات رفتاری در سطح پایین‌تر عمل کرده‌اند .

طبق این نتایج فرضیهٔ ۲ رد می‌شود، اما ضریب همبستگی پیرسون دو گروه در دو آزمون (نمرات رشد اجتماعی و نمرات راتر) منفی است، یعنی افراد ورزشکار با توجه به بالا بودن رشد اجتماعی، به نسبت اختلالات رفتاری پایین‌تری داشته‌اند، در حالی‌که دانش‌آموزان کم توان ذهنی غیرورزشکار از رشد اجتماعی پایین و اختلالات رفتاری بالایی برخوردارند، یعنی فعالیت ورزشی رابطهٔ معکوسی با اختلالات رفتاری دارد . در حقیقت آنچه در تعریف و تبیین ملاک های عقب ماندهٔ ذهنی آمده است وجود محدودیت‌های قابل ملاحظه در مهارت های بین فردی و اجتماعی است، یعنی افراد عقب ماندهٔ ذهنی کمبودهایی در ارتباط با کفایت های اجتماعی دارند اما از طریق شرکت دادن آن‌ها در فعالیت های ورزشی و اجتماعی می‌توان مهارت های اجتماعی آن‌ها را بالاتر برد.

در خاتمه به پژوهشگران پیشنهاد می شود که در تحقیقات بعدی سعی نمایند در جمع‌آوری اطلاعات راجع به دانش آموزان از سایر مطلعین از جمله پدر و مادر و مربی باشگاه نیز استفاده کنند و همچنین از آموزش راهبردهای تربیت بدنی در گروههای مختلف کودکان استثنایی در سطوح سنی و کلاسی متفاوت و تعداد نمونه‌های بیشتر سود جویند توصیه می‌شود مسئولان تعلیم و تربیت این کودکان برنامه‌های آموزشی مطلوب‌تری را در این زمینه برای آنان تنظیم نمایند، مخصوصاً در زمینهٔ تربیت بدنی که به نظر می‌رسد بسیار محدود عمل می‌شود. بهتر است تعداد جلسات ورزشی با فاصلهٔ زمانی مختلف برای دانش آموزان افزایش یابد و برای مربیان ورزش در مدارس کودکان کم توان ذهنی یک دورهٔ آموزشی ارائه شود.

❋❋❋❋

یادداشت‌ها

1) Educable mentally Retarded(EMR)

2) social development

3) Physical education

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

منابع

جعفری ، آسیه (۱۳۷۸). بررسی نقش ورزش در رشد اجتماعی دانش‌آموزان نابینا و کم بینای مجتمع دختران نرجس. شهر تهران. پایان نامهٔ کارشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرکز.

رنهایم،دانیل ری. سینیکلر، ویلیامز، ای (۱۹۹۴). حرکت درمانی. (ترجمهٔ حمید علیزاده).تهران: انتشارات رشد.

رهنما ، اکبر (۱۳۷۳).رشد اجتماعی کودکان و نوجوانان. تهران: مجلهٔ پیوند، شماره ۱۸۵.

فروغ الدین ، عدل (۱۳۷۲) . هنجاریابی مقیاس راتر گروه سنی ۱۰ تا ۲۰ سال. پایان نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه آزاد اسلامی‌واحد مرکز.

قامت بلند ، حمیدرضا (۱۳۷۶) .هنجاریابی مقیاس رفتار سازگارانه واینلند گروه سنی ۱ تا ۱۸ سال و یازده ماه. پایان نامهٔ کارشناسی ارشد،دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ایران .

کاپلان ، هارلود ، سادوک (۱۹۹۴). *خلاصه روان‌شناسی علوم رفتاری – روان‌پزشکی بالینی*. (ترجمهٔ نصرت الله پورافکاری و ۱۳۷۷). جلد سوم. تهران: انتشارات سهراب.

گروسمن، هربت، جی (۱۹۹۴). *اصطلاح شناسی و طبقه‌بندی در عقب ماندهٔ ذهنی* (ترجمهٔ، فرهاد ماهر). تهران: انتشارات قدس.

محمداسماعیل ، الهه (۱۳۷۷).خلاصه تحقیقات کودکان و نوجوانان استثنایی در حیطهٔ عقب ماندهٔ ذهنی . مقالهٔ پژوهشکده کودکان استثنایی.

منصوری، سیدمحمدعلی (۱۳۷۸) .تربیت بدنی برای کودکان عقب ماندهٔ ذهنی. پایان نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه تهران.

میلانی‌فر، بهروز (۱۳۶۹). روان‌شناسی کودکان و نوجوانان استثنایی. تهران: انتشارات قدس.

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

Boswell ,B. & Arbogast, G. (1988). Causal attributions of physical education majors and mentally retarded adults .Reports-Research, 130-143.

Brundige ,T. & others (1990). The special olympics developmental sports program for persons with severe and profound disabilities: an Assesment of its effectiveness, 110-144.

Institution macro systems , Inc .. silver spring , Md (1987) . Investigating the impact of a program model for increasing the social communication and community living skills of moderately mentally handicapped youth in transition final report. Reports Evaluative / Feasibility 15,100-142.

Keller, Kap & others (1990). Causal attribution of physical education and mentally retarded adults.

Keller , M. & others (1983). Implementing an adaptive physical educable program for education mentally retarded children. Kindergarten through third grade.Reports – Descriptive , 43-120.

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

پژوهش در حیطه کودکان استثنایی۶/ سال دوم ، شماره ۴/ زمستان۱۳۸۱/۴۴۴-۴۴۱
Research on Exceptional Children, Winter 2002, Vol.6, No4, 441--444

خبرها، کنگره‌ها و همایش‌ها

خبر

✯برگزاری نمایشگاه در هفتهٔ پژوهش و معرفی پژوهشگران برتر

همزمان با آغاز هفتهٔ پژوهش(۲۳ الی ۲۹ آذر ۱۳۸۱) و با پیام ریاست محترم جمهوری، سومین نمایشگاه دستاوردهای پژوهش و فناوری سال۱۳۸۱ از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مشارکت کلیهٔ سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی و پژوهشی کشور کار خود را آغاز کرد. در این نمایشگاه که در محل دائمی نمایشگاه‌های بین المللی تهران تشکیل شد، دوازده بخش تحقیقاتی و پژوهشی از معاونت‌ها و سازمان‌های تابعهٔ وزارت آموزش و پرورش حضور داشتند. یکی از این بخش‌ها، پژوهشکدهٔ کودکان استثنایی بود که غرفه‌ای برای نمایش الکترونیکی دستاوردهای پژوهشی و فصلنامهٔ «پژوهش در حیطه کودکان استثنایی» در اختیار داشت. پژوهشکده بروشوری در خصوص معرفی فعالیت گروه‌های پژوهشی خود و فصلنامه تهیه کرده بود که در روزهای برپایی نمایشگاه بین بازدید کنندگان توزیع گردید. همچنین در برنامهٔ اختتامیه که در سالن همایش شماره ۱ نمایشگاه بین‌المللی برگزار گردید، توسط وزیر محترم آموزش و پرورش از چهارده پژوهشگر برتر وزارت آموزش و پرورش تجلیل شد که سه نفر از اعضای هیأت علمی پژوهشکده (آقای دکتر علی اصغر کاکو جویباری ، آقای سعید حسن زاده و خانم آلیس هوسپیان) به عنوان پژوهشگران برگزیدهٔ وزارت آموزش و پرورش انتخاب و معرفی شدند.

✯دومین کنفرانس بین‌المللی علوم شناختی

دومین کنفرانس بین‌المللی علوم شناختی ایران از پنجم لغایت هفتم اسفند ماه ۱۳۸۱ به همت مؤسسه مطالعات علوم شناختی و با شرکت اساتید داخلی و خارجی در سالن‌های البرز و زاگرس دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل وزارت امور خارجه برگزار گردید.

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]
[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]

از میان مقاله‌های ارسالی به دبیرخانهٔ کنفرانس، تعداد چهل مقاله داخلی و چهارده مقالهٔ خارجی برای سخنرانی برگزیده شدند که در روزهای برپایی کنفراس ارائه گردیدند.

همچنین هفت کارگاه آموزشی(چهار کارگاه آموزشی به زبان انگلیسی و سه کارگاه آموزشی به زبان فارسی) در برنامه‌های پایانی تشکیل شد و میز گردی با شرکت پروفسور لندبری، پروفسور آلن بدلی، پروفسور اندرو بروک و پروفسور استفانی کلارک در برنامهٔ پایانی روز دوم کنفرانس(۶ اسفند ماه) در سالن البرز برگزار شد.

در خصوص موضوعات شناختی حیطهٔ کودکان استثنایی سه مقالهٔ پژوهشی ارائه گردید:

۱-ویژگی‌های خاص شناختی کودکان سندرم داون (توسط دکتر غلامعلی افروز)

۲-تأثیر آموزش‌های شناختی و فراشناختی در درمان اختلال‌های یادگیری(توسط آقای مجید یوسفی لویه)

۳-مطالعه حافظهٔ کوتاه مدت و بلند مدت در انواع نارسا خوانی سطحی و عمیق در کودکان دبستانی شهر تهران(خانم فاطمه نظام آبادی عاشوری)

کنفرانس در ساعت ۱۵ روز چهارشنبه ۷ اسفند ماه با انجام مراسم اختتامیه پایان یافت.

کنگره‌ها و همایش‌های بین‌المللی

✡***نهمین کنفرانس ملی سالانه اختلال نقص توجه،*** بوستون ماساچوست آمریکا،۱۲-۱۴اردیبهشت ۱۳۸۲ (۱۴-۲۱ می۲۰۰۳)

9th Annual National Attention Deficit Disorder.Conference
www.add. org/conf 2003/

✵✵✵✵

✡***ششمین کنگرهٔ انجمن اروپایی بهداشت روانی و ناشنوایی.*** بدایشل، اتریش ۳۱ اردیبهشت تا ۳ خرداد ۱۳۸۲ (۱۴ تا ۲۱ می ۲۰۰۳)

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-22]

[DOR: 20.1001.1.16826612.1381.2.4.6.7]